

SONDA HODONÍN: JAK OBČANÉ VNÍMAJÍ RIZIKO KRIMINALITY VE SVÉM MĚSTĚ? MOHOU URBANISTÉ KRIMINALITU ZMENŠIT?

Karel Schmeidler

Celkový růst kriminality, zvyšující se podíl závažných trestných činů, stále vyšší účast dosud netrestaných občanů na trestné činnosti, růst brutality a zároveň jistá intelektualizace zločinu je celosvětovým jevem. Po roce 1989 došlo v České republice k prudkému růstu kriminality. Celková kriminalita, která se co do počtu evidovaných trestných činů pohybovala v letech 1970 – 1989 na úrovni 100 až 120 tisíc, vzrostla hned po roce 1990 na téměř dvojnásobek, ke konci devadesátých let pak na čtyřnásobek. Růst dále pokračuje, i když již ne takovým tempem.

Vytvoření pocitu bezpečí a minimalizování příležitostí ke kriminalitě je úkolem policie, ale snížení kriminality je možné dosáhnout změnou fyzického prostředí, což je doménou urbanistů a architektů. Mapování situace sloužil výzkum, provedený Ústavem urbanistické tvorby Fakulty architektury Vysokého učení technického a Centra dopravního výzkumu v Brně, který se stal jedním z podkladů „Programu rozvoje města“ v Hodoníně.

Sociální patologie města a prostředí ulice

Nárůst sociálně-patologických jevů, mezi jiným kriminality, vede k hledání odpovědi jak působit preventivně a tak minimalizovat jejich výskyt. Značně diskutovanou oblastí jsou především bezpečnost ve městě (kde je pouliční kriminalita nejčastější) a prevence sociální patologie v ulicích. Týká se to především různých forem deviantního chování, pouliční kriminality (násilných trestných činů, terorismu, loupeží a krádeží), vandalismu atp. Tyto jevy jsou dnes zkoumány celou řadou věd: etologií, sociologií urbanismu i teorií městského způsobu života. Studuje se vliv vysoké koncentrace na sociální dezorganizaci, změna tradičních stereotypů chování, kdy se za určitých podmínek oslabuje kooperace a vzájemná výpomoc a zesiluje agresivita jedinců. To může vést dokonce k oslabení populace a někdy i k jejímu ohrožení a zmenšování.

Sociologové zaznamenali, že od okamžiku, kdy země začnou procházet intenzivní urbanizací, začnou se zvyšovat problémy v oblasti kriminality, odcizení, mentálních nemocí, sebevraždy, nezaměstnanosti a ostatních deviací. ...., *Urbanizace přispěla k rozbití tradičních komunit a vytvořila prostor pro setkávání neznámých, rozvoj komunikace umožnil všem dokonale se seznámit s rolí cizince. Vytvořily se prostory s extrémně nízkou sociální kontrolou, ohniska patologie*“... (brněnský sociolog prof. Jan Keller 1997) ...., *Zaznamenali jsme příkrý nárůst bezpečnostních zařízení a budování obytných sousedství ohrazených zdmi a chráněných bezpečnostními agenturami. Je to způsobeno silným zvýšením kriminality, zvláště násilných trestných činů*“... (urbanista prof. S. Badenhorst, 1999)

Znamená urbanizace tedy automaticky rozšíření sociální patologie? Které jsou další faktory, které mají ve městech vliv na její existenci a šíření? Někde to zřejmě souvisí s malou kapacitou některých oblastí poskytnout vzrůstající populaci plnou zaměstnanost, smysluplnou náplň volného času či dostatečné služby. Po celém světě se stává, že četné tradiční komunity byly často „vyhozeny“ ze svého prostředí a nuceny žít ve neúměrně velkých prefabrikovaných blocích sídlišť, kde jsou izolováni a osamělí. Je rozbita provázanost jejich sociální sítě a vzájemná pomoc. Rodinám s dětmi byly přiděleny minimální byty, kde není možnost si hrát, je tu závislost na levných, poruchových výtazích, je málo příle-

žitostí ke kontaktům se sousedy. Panelové bloky nepatří lidem, ale státu, městu. Okolo jsou velké plochy – teritoria nikoho, za které nikdo není odpovědný. Prostředí ulice, výtahy, schodiště a chodby jsou ničeny (vandalismus) a pomalovávány (grafitti)...

Starší studie zaměřovaly a přeceňovaly patologii městské společnosti. I když i nyní je všeobecně přijímáno, že zejména velká města mají větší četnost deviací a pouliční patologie než venkovské oblasti, pokud srovnáváme rozvodovost, užívání drog, zločinnost, nezaměstnanost či mentální onemocnění. Např. podle MF Dnes (ze dne 18. 4. 1999) je pravděpodobnost, že se obyvatel velkoměsta stane za život obětí násilného činu 1:60, u obyvatel venkova či maloměsta je tato pravděpodobnost 1:2000. Je také předpokládáno, že nezaměstnané a deviantní osobnosti gravitují do měst, kde využívají anonymity ulice, různých nabízejících se příležitostí a nebo jsou z venkovských a maloměstských oblastí prostě vytlačovány. Hlubší studium sociální patologie ve městech a obcích ukázalo, že je třeba rozlišovat mezi patologickými jevy, které:

- 1. vznikají v období adaptace na městské prostředí (anomie),
- 2. jsou pro město charakteristické.

Jak je předpokládáno, ulice centrální městské oblasti vykazují největší četnost sociální patologie. Výzkumy ukazují (McHarg, 1969), že zde jsou největší četnosti nejtěžší kriminality, vražd, sebevražd, užívání drog, alkoholismu, loupeží, znásilnění, napadení, delikvence mladistvých a relativně vysoká úmrtnost dětí (což bývá známkou nedostatečné rodičovské péče). Potvrdila to i studie „The Criminal Area“ Terence Morrise (1958). Deviantními skupinami a gangy v centrálních oblastech (1943) se zabýval William Whyte, který své výzkumy popsal ve studii „Street Corner Society“ (1981). Dichotomie ulice centrum – periferie je zde podobná jako v případě fyzických a mentálních onemocnění. Studie prostituce ukázaly její největší četnost v centrálních městských oblastech. Pro prostituci je typické, že se lokalizuje v městských částech s vysokou četností kriminality a sociálních problémů – množstvím imigrantů, nezaměstnaných, kde je značná disproporce pohlaví atd. Podle policejních statistik dokonce domácí policie, vypuknou častěji v centrálních, hustě osídlených oblastech.

Co ovlivňuje kriminalitu ulice? Je možné, že kombinace fyzických, sociálních

a ekonomických faktorů vytváří takové prostředí, které umožňuje vznik patologií. Vliv města na četnost patologií ulice je viděn ve dvou stránkách působení – fyzikální a společenské: Působení fyzikálních podmínek zahrnuje znečištění, nadměrnou stimulaci (uliční hluk), nekvalitní prostředí zejména jeho vizuální stránka – např. monotónnost ulice a sídlišť, špatné podmínky bydlení atd. Městský hluk na ulicích je, co se působení týče, velmi intenzivní a dlouhodobý. Tento hluk tak ruší spánek přerušováním snových sekvencí, zvyšuje tělesné a psychické tenze, ovlivňuje tlak krve, práci srdce a celý nervový systém. O vlivu špatného bydlení na sociální patologii je pojednáno výše. Monotónnost ulice a vizuální degradace ulice mají zřejmě také svůj podíl. Jejich dopad je o to větší, že např. mnohé děti prožívají v tomto prostředí ulice veškerý svůj čas. Pokusy s krysami prokázaly, že ...., *mají-li procházet k potravě nedostatečně proměnlivým prostředím, volí pokaždé jinou cestu, nebo propadají apatii*“... (prof. Rappaport, prof. Kantor, Berkeley, USA). Lidé, vzhledem ke každodennímu spěchu, tuto možnost často nemají....

Negativní podmínky ulice a města, které můžeme označit jako společenské, je především přelidnění – vysoké hustoty, špatné socioekonomické podmínky a sociální izolace. Centra měst jsou oblasti s vyšší indikací duševních chorob, sociální dezorganizací, množstvím osob žijících osaměle bez rodinných vazeb, s rozpadlými domácnostmi, s množstvím jedinců s alkoholismem a jinými problémy. Zvýšené množství sociálně patologických jevů se objevuje tam, kde mezilidské vstupy jsou omezovány na situace, které zahrnují specializované a omezené aspekty osobnosti, tzv. parciálnost sociálních rolí. Tato fragmentalizace a omezená integrace různorodých rolí může vést k odcizení, stavu bez společenských norem, který je projevem slabě integrované sociální struktury. Nedostatek smysluplného kontaktu rezuluje v patologii z izolace.

V poslední době je vztah prostředí a sociální patologie intenzivně zkoumán i v měřítku ulice, jednotlivých budov a jejich komplexů. Již v roce 1972 průkopník v této oblasti, americký výzkumník Oscar Newman předložil výsledky výzkumu, ve kterém srovnával 100 různých lokalit v New Yorku a zjišťoval výskyt kriminality. Zjistil např., že v největších budovách byla zaznamenána největší četnost kriminálních činů a že v částech těchto budov, které by-

ly veřejnými prostory a přesto byly uzavřeny, se odehrávaly kriminální činy nejčastěji. Totéž platí pro uliční prostory.

Newman na základě analýz stanovil, že míra kriminality byla značně ovlivněna charakterem fyzického prostředí. Jsou určité typy prostorů ulic, budov a obytného prostředí, kde se odehrává více kriminálních činů než jinde, protože byly špatně navrženy. Další výzkumy v mnoha zemích, především v Evropě, tyto závěry potvrdily. Každé prostředí ulice a dokonce každá budova znamená v tomto ohledu určité riziko. Dlouholetým studiem mnoha realizovaných projektů a jejich rozborem byl nalezen jasný vztah mezi formou a půdorysem ulice či budovy a množstvím v ní dokončených projevů vandalismu či trestných činů. Analýzy ulice ukázaly, že nevhodný architektonický návrh napomáhá růstu kriminality. Zejména špatný prostorový rozvrh ulice může napomáhat jejímu zvýšení. Šetřením a analýzou bylo zjištěno, že vandalismus a páchaní trestných činů se děje v určitých místech za zcela určitých podmínek. Existují potencionální „produkcující místa“ trestných činů. „...v předměstských sídlišťích velkých měst je nebezpečí kriminality. V moderních komplexech s nejasně definovanými a vzájemně spojenými volnými prostory se nikdo necítí odpovědný za to, co se tam děje. Zloděj, delikvent má tisíc možností nekontrolovaně uniknout všemi směry...“¹⁾

Tato potencionální kriminalita ulice vzrůstá tam, kde nejsou v okolí lidé, v málo přehledných prostorech, kde na trestný čin není třeba vynaložit příliš mnoho sil a není třeba obávat se rizika. Nepřehlednost ulice a skrytost prostředí může přinášet problémy. Velké plochy ulice, které nejsou nikým přehlíženy a které by jako nikomu nepatřily, stimulují k tzv. příležitostné kriminalitě. Svým dílem přispívá i již zmíněné maximální nahuštění lidí na minimální plochu ulice, anonymita či špatně utvořená sociální struktura.

Poměrně vysokou míru kriminality či deviantního chování vykazují nepřehledné uliční prostory, výškové budovy od určitého počtu podlaží, nepřehledné vchody, výtahy, haly, schodiště a požární schodiště, podzemní garáže či chodby. Snadný přístup k plochým střechám je problematický zvláště tam, kde je užito k hornímu osvětlení střešních světlíků. Ke vloupání dochází často touto cestou. Obdobně špatně situované vzrostlé stromy se mohou stát žebříkem na ploché střechy či k méně zajištěným oknům. Vzrostlé keře mohou skrýt vetelce a ztěžovat prohlídky a pre-

venci. Školy jsou velice častým terčem pro vloupání a vandalismus.

Objektivní výskyt kriminality je jedna věc. Druhou stránkou mince je pocit ohrožení obyvatel měst. Jaká je situace v moravském městě Hodoníně?

Pocit ohrožení obyvatel města Hodonína

Kriminalita

Spokojenost s podmínkami k životu v Hodoníně koreluje silně se spokojeností s bezpečnostními podmínkami v Hodoníně. Zatímco velmi spokojeno s životem v Hodoníně je 21,17% obyvatel, celkem spokojeno 21,09% obyvatel, nemá názor 51,81% obyvatel a spíše nespokojeno je 20,79% obyvatel, velmi nespokojeno je 1,24% obyvatel. Situace v bezpečnosti vypadá takto: velmi spokojeno je 0,62% obyvatel, spokojeno 11,17% obyvatel, nemá názor 48,09% obyvatel, nespokojeno je 28,23% obyvatel a silně nespokojeno je 11,48% obyvatel.

Hodonín je dále ohrožován některými negativními jevy, kam patří především nárůst kriminality, distribuce drog a vandalismus – 20,85%, tento nárůst může být vyvolán poklesem ekonomické aktivity a nárůstem nezaměstnanosti – 27,92% a také nárůstem tranzitní dopravy – 16,13%.

Obyvatelé Hodonína se nejvíce obávají a cítí se ohrožení především těmito trestnými činy a přestupky: Na prvním místě se umístilo užívání a distribuce drog, omamných a návykových látek (47,52%). Na druhém místě krádeže aut a motocyklů (44,72%). Třetí faktor ohrožení představují bytové krádeže a vloupání do bytů (41,93%). Významnějšího podílu dosahuje položka krádeže jízdních kol (38,51%), ublížení na zdraví (32,61%), znásilnění a pokus o znásilnění (31,37%) a kapesní krádeže na ulicích a veřejných prostranstvích (30,75%). Středních hodnot ohrožení dosahuje výtržnictví a rvačka (24,84%), vražda a pokus o vraždu (21,7%), vykrádání dopravních prostředků (19,88%), vydírání a výhrůžky (18,94%) a loupež (17,7%). Nízké obavy vzbuzují méně nebezpečné formy trestné činnosti a přestupků: pomluvy a poškození osobnosti (10,25%) a zbytek nespecifikované trestné činnosti (4,04%). Respondenti dále individuálně sami upozornili na tyto další druhy trestné činnosti, které je ohrožují:

- krádeže peněz, zejména v zaměstnání,
- obtěžování, nejčastěji opilců na nádraží, recidivismus,

- rasová nesnášenlivost – hnutí skinheads, krvavé masakry na ulici.

Četnost trestných činů a přestupků podle informovanosti respondentů

Hodonínští občané jsou poměrně dobře informováni o druzích kriminality ve městě Hodoníně i četnosti jejich výskytů. Za nejčastější výskyt pokládají krádeže jízdních kol (60,56%), na druhém místě označují užívání a distribuce drog (46,85%), na třetím místě krádeže aut a motocyklů (42,86%), na čtvrtém místě výtržnictví a rvačky (33,85%). K četným deliktům, jejichž výskyt obyvatelé zaznamenali patří v Hodoníně i kapesní krádeže na ulicích a veřejných prostranstvích (32,3%), bytové krádeže a vloupání (31,67%) a ublížení na zdraví (28,88%) i vykrádání dopravních prostředků (28,57%). Znásilnění a pokus o znásilnění (7,45%) a pokus o vraždu (2,48%) mají samozřejmě malou četnost.

Zkušenosti jako oběti (sami či v rodině) s trestnými činy a přestupky

Jak průzkum ukazuje, vzrůstá počet trestných činů a přestupků, jejichž oběti či postižení jsou obyvatelé města Hodonína. Tento trend platí s jistými výjimkami pro celou dekádu 1989 – 1999. Kolísá četnost osobních zkušeností a zkušeností přenesenou – od příbuzných, v domácnosti atd.

Četnost trestných činů podle zkušeností (osobní či přenesené) v Hodoníně

Osobní zkušenost

Osobní zkušenost mají respondenti nejčastěji jako postižení či svědci s užíváním a distribucí drog (15,53%), krádežemi jízdních kol (12,73%), výtržnictvím a rvačkou (9,94%), pomluvou a poškozením osobnosti (9,63%) a kapesními krádežemi na veřejných prostranstvích (5,9%), upozorňují na časté krádeže ve školní šatně.

Přenesená zkušenost

Naproti tomu – zkušenost v rodině jako členů domácnosti je s krádeží jízdních kol (17,08%), vykrádáním dopravních prostředků (9,01%), pomluvou a poškozením osobnosti (6,21%), kapesními krádežemi na ulicích a veřejných prostranstvích (6,21%) a krádeží aut a motocyklů (5,9%). Osobní či přenesená (rodinná) zkušenost má vliv na obavy a pocit ohrožení. Nejtěsnější je u krádeží jízdních kol užívání a distribuce drog, výtržnictví a rvaček. Naproti tomu poměrně malá je

u loupeží, pokusů o vraždu a znásilnění a pokusů o znásilnění.

Opatření respondentů proti kriminalitě

Jak bylo zjištěno sociologickou sondou, občané Hodonína mění svoje chování a reagují tak na stoupající kriminalitu. Jako opatření proti kriminalitě používají také technických prostředků, častěji však mění svoje chování, jsou opatrnější a ostrážitější. Nepouští neznámé lidi do svého bytu resp. do svého domu (38,2 %), vyhýbají se nebezpečným místům ve městě (33,23 %), informují se navzájem o místě pobytu mimo domov (20,19 %), dohlíží na pohyb dětí, chodí si naproti (17,39 %), ve večerních hodinách nevychází z bytu a důsledně zamykají (14,6 %). Používání technických prostředků ochrany a zabezpečení je méně časté, k nejrozšířenějším patří pořízení mobilního telefonu jako kontaktního prostředku s blízkými (12,11 %), obranného spraye (9,94 %), bezpečnějších vstupních dveří do domu či bytu (7,76 %), cvičeného psa (5,9 %), plynové pistole (3,42 %), bezpečnostní čidla a hlásiče (2,17 %) a střelné zbraně (2,17 %). Stejně hodnoty dosahuje i aktivní sebeobrana (návštěva kursu sebeobrany v 2,17 %).

Navrhovaná opatření ke zlepšení bezpečnostní situace v městě Hodoníně podle výsledků průzkumu

Respondenti upřednostňují odstranění míst strachu tzn. nepřehledných a nebezpečných míst v organismu města (27,33 %). Na druhém místě se staví za zlepšení ostrahy policie ve městě (24,85 %). Třetím opatřením, které by mohlo podle názorů dotázaných zlepšit bezpečnostní situaci jsou různá opatření v oblasti výchovy mladistvých atd. Často se v doplnění objevoval požadavek na změnu zákonů, které chrání zloděje vzhledem k jejich dosavadní malé postizitelnosti.

Názorná organizovanost trestných činů

Největší počet dotázaných se domnívá, že trestné činy a přestupky jsou dílem jednotlivců (38,51 %). Naproti tomu se objevuje názor, že trestná činnost je organizována kriminálními skupinami (27,95 %). Poměrně velká část respondentů se cítí být nedostatečně informována a nemá na tuto otázku názor (27,33 %).

Lokalizace trestných činů a deliktů v organismu města

Trestné činy a delikty, se kterými přišli respondenti do styku se odehrály především v centru města (14,6 %) – sem patří

zejména krádeže a rvačky na diskotékách, na sídlišti JV (8,08 %), na Bažantnici (staré části, 5 %) a na Bažantnici (nové části, 4,66 %), v krytém bazénu. Jako potenciálně nebezpečná místa jsou uvedeny tyto lokality:

centrum města, nádraží ČD, ČSAD, Stará Bažantnice a les v okolí ZOO, koupaliště, park u zimního stadionu, chodník od nádraží ČD k přechodu přes koleje není osvětlen, je rozbitý, nedokončení zemních prací při pokládání kabelů příjezd na ulici Marxovu málo osvětlen, okolí železniční stanice, dále pak cesta od

	naprostá spokojenost	spíše spokojen	nevím, nemám názor	spíše nespokojen	naprosto nespokojen	nezodpovězeno
městská policie	3,11	23,91	27,02	32,61	9,94	3,11
státní policie	4,04	22,05	23,6	35,4	10,56	4,04

ZŠ na sídlišti Bažantnice přes železný most – úprava, zajištění možnosti využít jinou cestu, též úprava osvětlení v okolí ZŠ v oblasti Rybáře zajistit větší bezpečnost kolem romských domů, Manhattan – hnuti skinheads, Mírové náměstí, obavy z přepadení hlavně v nočních hodinách, v okolí cukrovaru, park za OA Hodonín – blízko silnice a hranic, narkomani průchod k tržnici, tmavé místo, kde se často shlukují Romové a divná individua, od Tatry kolem cukrovaru zarostlé místo, kulturní dům Družba – narkomani, autobusové a vlakové nádraží, obchodní dům Centrum, park na Mírovém náměstí, cesty okolo potravinářské školy a gymnázia, obchodní dům IRO, Očovská škola hospoda Morava, cesta kolem školky a silnice okolo zubní lékařky, okolí restaurace Arkus, místo bývalého Úřadu práce.

Většina z trestných činů, se kterými se respondenti setkali byla nahlášena policii. Z toho 25,78 % na státní policii a 18,32 % městské policii. Poměrně velká část případů zůstala neohlášena (33,54 %). Jako důvod proč nebyly trestné činy ohlášeny policii udali respondenti často: obavy z pomsty pachatelů – měla jsem strach, případ nebyl tak vážný, škoda nebyla relativně tak velká, byla to zanedbatelná částka – předmět, která mi byla ukradena.

Monitorování pomocí televizních kamer

Podle mínění respondentů by mělo být monitorováno především centrum města (37,38 %), dále sídliště JV (10,90 %), oblast Rybářů (10,28 %), Mírové náměstí (7,48 %) Bažantnice (stará část, 6,54 %) a Bažantnice (nová část, 5,30 %). Jednotliví respondenti zdůraznili tyto lokality: cesta z Bažantnice k nádraží, oblast u Tubáčky, okolí u nádraží, parky v městě Hodonín a různá tajuplná zákoutí, každé málo dostupné a odlehle místo.

Spokojenost s městskou a státní policií

Spokojenost s městskou a státní policií ukazuje následující tabulka.

Bezpečnostní opatření občanů k ochraně osobní bezpečnosti

K ochraně osobní bezpečnosti zaujímají občané tento postoj: 39,75 % občanů zavedlo běžná opatření, ke kterým patří především vyhýbání se nebezpečným místům, 7,45 % občanů provedlo dílčí opatření, ke kterým patří zvýšená opatrnost, monitorování pohybu dětí a jen 4,04 % dotázaných občanů uvádí zavedení speciálních opatření jako jsou technické pomůcky, výcvik sebeobrany, dohled v ulicích apod. 36,34 % dotázaných nezavedlo žádná opatření vzhledem k osobní bezpečnosti.

Bezpečnostní opatření, ochrana majetku

26,71 % občanů provádí běžná opatření k ochraně majetku kam patří důsledné zamykání atd., 20,50 % dotázaných občanů provedlo vylepšení bezpečnosti – například další zámek, 6,83 % dotázaných provedlo speciální opatření ke zvýšení bezpečnosti a ochrany majetku jako jsou bezpečnostní dveře, vybavení elektronickými alarmy a pořízení hlídacího psa.

Preventivní opatření

Jak preventivně působit? Newman se domníval, že pokud architekti a urbanisté budou více přemýšlet o lidech a jejich obraně, množství městské kriminality významně poklesne. Dobrý architektonický návrh ulice může redukovat možnosti pro trestné činy. Kdyby určité části měst byly přebudovány, snížila by se zde kriminalita a vandalismus, protože lidé by vytvořili

pocit sdílené odpovědnosti komunity za tato místa. Jak zdůrazňuje Jeffrey (1971) *...„je možné snížit zločinnost v těch městských prostorech, kde bezpečí je v ulicích, budovách a parcích naprojektováno. Města mohou být rovněž navrhována tak, aby se zvýšily kontakty mezi lidmi. Náš městský život nemusí charakterizovat anomie, osamělost a odcizení“...¹* Koncepte každé ulice, veřejného prostoru či budovy, její konstrukce a situování v prostředí je faktorem, který ovlivňuje pravděpodobnost spáchání kriminálních činů. Např. míra, do jaké vnitřní prostředí budov poskytuje prostor vhodný pro sociální kontakt a skupinové ovlivnění, tj. polosoukromý, obranyschopný prostor, se vztahuje k pocitu bezpečí obyvatel.

Zatímco dlouhé, nečleněné ulice či chodby nejsou pravděpodobně vhodné k přeměně v polosoukromá území, ulice či chodby členěné tak, že vytvářejí menší „hnízda“ (domů, bytů, pracoven atd.), poskytují větší šanci, že budou spadat pod vliv uživatelů seskupených domů, bytů, místností. Jako prevence se doporučuje co největší přehlednost veřejných prostor, ulic a budov i prostor včetně vchodů, hal, chodeb a zdviží. Jasně tvary a přehledný půdorys ulic a budov nejsou atraktivní pro scházení deviantních skupin a gangů. Možnost kriminálních aktivit a antisociálního chování je takto minimalizována a ulice či budova má dokonce větší šanci na získání estetických kvalit.

Obytné prostředí ulice by mělo být koncipováno tak, aby poskytovalo obranný prostor – prostor, který je aranžován tak, že provedení jakéhokoliv kriminálního činu se ztíží a lidé mají sousedství pod kontrolou. Vizualní přehlednost ulice je velice důležitá, ať pro veřejnost nebo pro policii. Lidé by se znali a poznávali a sledovali by cizince a veřejné plochy. U bytových staveb se doporučuje vytvářet různorodou skladbu bytů, aby vznikla normální demografická struktura, tj. zastoupení všech věkových skupin. Občané v poproduktivním věku tj. důchodci a také ženy v domácnosti mají pak sousedství a zejména vstupy do objektů pod dozorem celý den. Mohou včas indikovat a hlásit pohyb podezřelých osob, které do sousedství nepatří. Dobré umělé osvětlení večer po zšeření může potenciálně narušitele odrazovat, zatímco tmavé rohy a zákoutí mohou přivolávat problémy. Obhájí se projektování v malém, srozumitelném měřítku tak, aby ulice, veřejný prostor či budova mohla být kontrolována uživateli. Bezpečnosti ulice může být dosa-

ženo zvýšením smyslu pro teritorialitu většiny uživatelů. Identifikace lidí s prostředím ulice je vede k jeho ochraně. Pocit identity a jistoty vyvolává také intenzivní využití veřejných prostorů ulice pod kontrolou komunity. Vychází se z myšlenek Jane Jacobsové že *...„je důležité si uvědomit, že veřejná bezpečnost není dána primárně policií, jakkoliv je policie důležitá. Je dána standardy chování a udržována spleťou, většinou nevědomou sítí veřejné dobrovolné kontroly mezi lidmi navzájem. Žádné množství policistů nemůže udržet civilizaci tam, kde normální vzájemné vztahy skončily v kolapsu...“* (Jane Jacobsová: *Death and Life of Great American Cities.*)

Chráněný prostor může být definován skutečnými a symbolickými bariérami, které slučují okolní prostředí ulice a berou je v ochranu uživatelů. Oscar Newman zdůraznil důležitost takových jednoduchých opatření, jako je vytvoření výrazné demarkační linie mezi veřejnou a soukromou sférou okolo budov ve velkých sídlišťích. Narušitelé si dvakrát rozmyslí přestoupení těchto hranic a narušení soukromého či polosoukromého prostoru. Architektonické prvky, které napomáhají sociální kohezi a povzbuzují schopnost jedince regulovat svůj společenský prožitek, jsou potenciálně účinné při zvyšování společenské kontroly. *...Semiprivátní prostory Bofillovy jsou jednoznačně přiřazeny jedné skupině obyvatel, která je považuje za své. Vstupy jsou rovněž jasně definované a umožňují neformální kontrolu. To vše funguje v Les Arcades... Protože volně stojící bloky v krajně nevytvářejí urbánní prostředí schopné převzít socializační funkce města, vrací se historizující španělský postmoderní architekt Ricardo Bofill ke klasickému bloku... Vznikají tak semiprivátní prostory jasně přiřazené příslušným obyvatelům, kde matka může sledovat své děti na hřišti a kde funguje sousedská pomoc a kontrola...⁽²⁾* Symbolické „ztížení činu“ může omezit zločinnost ulice (Sommer 1974). Je-li znázorněna nepřipustnost asociálního chování, lze efektivně omezit určité nezákonné činnosti a projevy vandalizmu. Proto je zdůrazňováno, že přemýšlení o bezpečnosti ulice je nutno zahrnout do nejranějších fází projektování.

Hodnocení projektů

Hodnocení projektů ulice či připravovaných bytových a veřejných staveb z hlediska bezpečnosti a opatření proti výskytu kriminality, v poslední době i terorismu klade- ním bomb v budovách, tzv. Crime Preventi-

on Survey Report, je dnes v USA, Kanadě, Anglii a dalších zemích rutinní záležitostí. Snížení rizika již v plánovacím procesu předpokládá vytvoření analytické metodologie orientované na identifikaci existujících a potenciálních rizik, ohodnocení případných hrozeb, jejich podstaty a hloubky. Vychází se z takzvaného trojúhelníku kriminality (autor Timothy D. Crowe), což je grafická reprezentace spojení mezi kriminálním činem a jeho podstatnými komponenty. Tyto komponenty, které jsou nezbytné k dokončení kriminálního činu jsou:

- kriminální motiv,
- příležitost k provedení,
- oběť.

Odstaněním nebo podstatným snížením výskytu jedné z uvedených komponent se může zabránit kriminálním činům. Identifikace a zhodnocení rizika se skládá z těchto částí:

- 1) Identifikace hrozeb, pravděpodobnost výskytu v určité oblasti v určitém časovém úseku, charakteristiky, místní efekty.
- 2) Vliv expozice na uživatele a obyvatele – rozsah, kvalita a kvantita, co může být poškozeno, zničeno.
- 3) Zranitelnost (fyzická i funkční) tj. tendence objektu či organismu být poškozen či zničen díky svým vlastnostem a kvalitám, zranitelnost se může hodnotit vůči různým komponentům.
- 4) Vyhodnocení rizika, kde riziko je chápáno jako produkt tří výše jmenovaných proměnných, pokud jedna z nich je nulová, tak celkový risk je nulový. Může být kvantifikováno jako rozsah a hloubka škod, které se ve sledované oblasti, budově, komplexu budov stanou.

V tomto ohledu je několik způsobů ohodnocení rizika v architektonickém prostředí:

- **Absolutní riziko** – nejvyšší míra škod, obtížně se kalkuluje.
- **Relativní riziko** – různé úrovně ohrožení.
- **Přijatelné riziko** – vychází se z toho, že totálně nerizikové prostředí je nerealistické. Hledá se vyváženost mezi riziky a náklady, které je minimalizují. Tato rovnováha vyjadřuje přijatelnou míru rizika pro dané prostředí.

Na základě výše uvedených definic (riziko jako produkt tří proměnných – hrozby, expozice a zranitelnosti) můžeme říci, že zmenšení jakéhokoliv rizika znamená v podstatě redukcí nejméně jedné proměn-

né ze tří. Většinou je to možné vzhledem k různým druhům ohrožení a jejich různým úrovním: **Redukce hrozby** znamená její redukování či ovlivnění pravděpodobnosti, že se přihodí. Je to nejúčinnější cesta, ale někdy těžko dosažitelná. **Redukce expozice** vyžaduje opatření k zmenšení množství ohrožených elementů, doby ohrožení atd. Nakonec **snížení zranitelnosti** znamená další možnost zmenšení ohrožení. Potřebný je globální a integrovaný přístup k tomuto tématu. Globální řešení je možné, pokud je problém analyzován ve své komplexnosti různých aspektů, které hrají roli a jejich vzájemných souvislostí.

V tomto smyslu Newman ukázal, že pokud budeme mít při navrhování ulice a jejího obytného prostředí na mysli bezpečnost, může to významně redukovat vyšší kriminality. Měly by být při navrhování ulice, jejího obytného či jiného prostředí zohledněny tyto čtyři hlavní faktory :

I) Teritorium:

Měly by existovat plochy či zóny ulice, ke kterým by měli mít obyvatelé takový vztah, jako by jim bezprostředně patřily – např. vstupy, předzahrádky. Jestliže plocha ulice nikomu nepatří, nebo je tak chápána, je opomíjena, nechráněna a chátrá. Nebezpečí vandalismu prudce vzrůstá. Jestliže lidé cítí, že plocha ulice je jejich, tak se o ni starají a chrání ji.

II) Dohled:

Některé prostory v ulicích a v tradičních bytových domech, administrativních a distribučních budovách mají velké množství prostor jako např. schodiště, pasáže, výtahy, které nejsou pod dohledem a nikdo neví, co se tam děje. Pokud by budovy byly navrhovány tak, aby obyvatelé mohli sledovat, co se děje, budou veškerí a zvláštní události identifikováni brzo. V tom případě bude méně pravděpodobné, že ke kriminálním činům či vandalismu dojde. Také je třeba zabránit vyklidňování centrálních částí měst tzv. „city“, kde bydlení ustupuje v konkurenci s využitím prostoru např. obchodem a administrativou. Tyto městské části a jejich ulice, přes den zalidněné a pulsující, se večer vyklidí a stanou se nehlídaným prostorem. Možnost kriminálních činů zvyšuje atraktivní, agresivní reklama, vyzývavá nabídka obchodů a opuštěné prostředí ulice. Je dobré, když v místě zůstane aspoň 20 % bytů z celkové plochy nabídnuté k pronajmutí.

Jednou z možností zvýšit dohled na ulici je zavedení policejních kamer. Pod-

le odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra byly instalovány již ve dvaceti městech ČR (Praha, Ostrava, Olomouc, Kladno...). Výstupy z kamer takto využitě „průmyslové televize“ jdou na oddělení městské policie, Policie ČR či hlídačích agentur, které při zjištění trestného činu zasahují. Podle prvních experimentálních realizací se ukazuje, že v exponovaných místech ulic, kde byly tyto systémy instalovány, poklesla kriminalita, někde téměř vymizela. Je to částečně způsobeno tím, že se díky kamerám trestná činnost přesouvá jinam, vytlačuje z centra, ulice hlídaných parkovišť atd. I toto stěhování však vede k úbytku kriminálních činů, zejména krádeží a distribuce drog i případů veřejného pohoršení. Příležitost k páčání trestné činnosti je v místech, kde není tolik zájmových objektů jako v centru, mnohem nižší. Proto zaznává jednoznačně pozitivní hodnocení z úst představitelů měst, ve kterých byly instalovány kamerové systémy, aby pomohly při potlačování kriminality. Mnohým lidem však kamery vadí, ohrazují se, že je narušováno jejich soukromí, cítí oko „Velkého Bratra“. Je třeba stanovit přísná pravidla, jak mají policisté nakládat s natočeným materiálem, aby zabránili jeho případnému zneužití.

III) Image:

Ulice či budova vypadá bezpečně nebo tak, že by bylo snadné v ní spáchat kriminální čin. Typ image budovy ovlivní pravděpodobnost konání příležitostných kriminálních činů. To jsou ty, které nejsou plánovány dopředu, ale jsou vykonány, když je vhodná příležitost. Většina vloupání je tohoto druhu, zloději se dostanou dovnitř okny či dveřmi a využijí příležitosti, která se jim nabízí. Po dokončení architektonické studie by měla být provedena diskuse o bezpečnosti navrhovaných ulic. Před vytvářením prováděcích plánů ulice by mělo být provedeno zhodnocení odborníky z hlediska kriminality, vandalismu a bezpečnosti. Má být oceněn návrh osvětlení, rozmístění zeleně atd. K přezkoušení bezpečnosti ulice či stavby je třeba zhodnotit všechny přístupy a příchody a vybavení kvalitními uzávěry. Velká péče má být věnována nejbližšímu okolí, zvláště zeleni, keřům a stromům.

IV) Prostředí:

Odborníci z oblasti boje proti kriminalitě tvrdí, že projektanti se mají seznámit s úrovní kriminality v místě, které je

vybíráno jako budoucí staveniště. Po lokalizaci staveniště se doporučuje seznámit se s profilem kriminality v místě i jejím verbálním komentářem. Pozemek, který obklopuje budoucí stavbu, by měl být navrhován tak, aby byl bezpečný a poskytoval dostatečný přehled. Ne úzké uličky, které pasanty vystavují napadení. Obranný prostor ulice poskytuje bezpečné a snadné napojení na ostatní svět a dává svým obyvatelům, pokud jsou doma, bezpečné a příjemné prostředí. Architekti tak mohou respektováním výše uvedených zásad svým projektem odstranit mnoho příležitostí ke spáchání pouličních činů, zejména krádeží, napadení a vydírání.

Prevence kriminality cestou architektonicko-urbanistického návrhu byla ověřena v praxi a je tématem knihy kriminologa Timothy D. Croweho „*Crime Prevention Through Environmental Design*“, který tvrdí, že fyzickým prostředím ulice lze manipulovat takovým způsobem, aby bylo ovlivněno chování lidí s ohledem na redukování strachu a četnosti kriminality při zvýšení kvality života. Jeho koncept CPTED – *Crime Prevention Through Environmental Design* poskytuje rámec, který slouží zajištění zamýšlených vlastností prostředí. Pomocí změn prostředí a jeho přestavby je kriminální činnost a ztráty způsobené vandalismem snížena na minimum. Velice působivé jsou statistiky z lokalit v okolí Toronta (Peel Region západně od Toronta), kde byla snížena četnost policii hlášených kriminálních činů z 98 v roce 1993 na pouhých 9 v roce 1995 po provedených úpravách v roce 1994. Zde se podařilo dokázat, že rysy životního prostředí jako je koncept ulice, budov, jejich interiéry, parkoviště i uliční síť mohou být navrhovány či upravovány tak, aby redukovaly kriminalitu. Správný návrh a promyšlené užití prostoru vede jak k redukcii kriminality a strachu z ní, tak mohou být významným příspěvkem ke zlepšení městského života.

Tento průzkum se konal v rámci výzkumného úkolu GA ČR č. 103/99/1596 „Ulice v urbanistické struktuře“.

*Doc. Ing. arch. PhDr. Karel Schmeidler, CSc.
Centrum dopravního výzkumu Brno*

1) Blíže viz Newman Oscar: *Defensifile space*, New York, Macmillan 1972

2) Jan Čejka: *Tendence současné architektury*, Praha, ČVUT 1992, str. 22